

JURIDISKA FAKULTETEN
vid Lunds universitet

Josefine Rasmusson

Var det en våldtäkt?

En undersökning om begreppet våldtäkt och dess innebörd
över tiden i den svenska rättstillämpningen

LAGF03 Rättsvetenskaplig uppsats

Kandidatuppsats på juristprogrammet
15 högskolepoäng

Handledare: Uta Bindreiter

Termin: VT 2016

Innehåll

Summary	4
Sammanfattning	5
Förkortningar	7
1 Inledning	8
1.1 Allmänt	8
1.2 Uppsatsens övergripande syfte	8
1.3 Frågeställning	8
1.4 Avgränsning	9
1.5 Perspektiv och metod	9
1.6 Forskningsläge	10
1.7 Material	10
1.8 Disposition	10
2 Bakgrund	11
3 Gällande rätt	12
3.1 Våldtäktsbegreppet	12
3.2 Vilka typer av sexuella handlingar faller in under våldtäktsbegreppet	12
3.2.1 Samlag	12
3.2.2 Sexuell handling jämförlig med samlag	12
3.3 Tvång och otillbörligt utnyttjande	13
3.3.1 Våld eller hot	13
3.3.2 Otillbörligt utnyttjande av särskilt utsatt situation	13
3.4 Uppsåtskravet	14
4 Våldtäktsbegreppet i praxis	16
4.1 NJA 1967 s. 637 Raggarbilsfallet	16
4.1.1 Fakta i målet	16
4.1.2 Dåvarande lagstiftning	17
4.1.3 Högsta Domstolens bedömning	17
4.1.4 Sammanfattning och kommentar	18
4.2 NJA 1981 s. 253 Kräftfiskefärden	19
4.2.1 Fakta i målet	19
4.2.2 Dåvarande lagstiftning	19
4.2.3 Högsta domstolens bedömning	20
4.2.4 Sammanfattning och kommentar	20
4.3 NJA 1988 s. 40 Solariefallet	20
4.3.1 Fakta i målet	20
4.3.2 Dåvarande lagstiftning	21
4.3.3 Högsta domstolens bedömning	22
4.3.4 Sammanfattning och kommentar	22
4.4 NJA 1997 s. 538 Södertäljefallet	22

4.4.1	Fakta i målet.....	22
4.4.2	Dåvarande lagstiftning	23
4.4.3	Tingsrättens bedömning	23
4.4.4	Sammanfattning och kommentar	24
4.5	NJA 2008 s. 482 Övernattningsfallet	24
4.5.1	Fakta i målet.....	24
4.5.2	Dåvarande lagstiftning	24
4.5.3	Högsta Domstolens bedömning	25
4.5.4	Sammanfattning och kommentar	26
4.6	NJA 2013 s. 548 Otrohetskontrollfallet	26
4.6.1	Fakta i målet.....	26
4.6.2	Dåvarande lagstiftning	26
4.6.3	Högsta domstolens bedömning	27
4.6.4	Sammanfattning och kommentar	27
4.7	RH 2014:32 Sexsommifallet	27
4.7.1	Fakta i målet.....	27
4.7.2	Dåvarande lagstiftning	28
4.7.3	Hovrättens bedömning	28
4.7.4	Sammanfattning och kommentar	28
5	Analys.....	30
	Käll- och litteraturförteckning	33
	Rättsfallsförteckning	34

Summary

A topic very often debated is what should fall within the crime definition for rape and how the judicial proceedings should be formed. Thoughts and ideas about the term rape have emerged from the debate that has taken place. The overall purpose of this essay is therefore to examine the meaning of rape and how the meaning of rape has developed over time. What this essay intends to answer is if, and to which extent, a change of the meaning of rape is reflected in the Swedish application of the law. This is done primarily by analysis of precedents and legislative history.

Historically rape as a crime has undergone major changes in terms of its meaning. If you look back in time the aim of making it a criminal offence was to preserve and protect the marriage as an institution and the family's honour, and to prevent the family property from being divided as a result of illegitimate children. This is unlike today when the purpose is to protect individual women and men's sexual integrity and self-determination.

With the introduction of the Penal Code the rape crime required the offender to have assaulted with physical force or inhibited the victim's freedom of movement with his body weight or made explicit threats involving a direct risk of violence. Factors such as the victim and the offender having had a previous sexual relationship, the victim not having made enough resistance and the victim having followed a stranger in a car could have been factors that resulted in the assault not being deemed as rape.

Today for rape to be a crime requires violence or threats of a criminal act, or that the offender takes advantage of the victim being in a particularly vulnerable situation. The violence may be of a milder character and the threat does not have to be directed toward the victim. An act can be judged as rape even if the victim has taken the initiative, been passive or if the act doesn't have any sexual aim. Rape today is thus a broad concept that encompasses many different types of actions.

In a comparison of cases it is clear that there has been an important change in the meaning of the concept of rape, which has been reflected in the Swedish application of the law.

Sammanfattning

Ett mycket ofta debatterat ämne är vad som ska omfattas inom straffansvaret för våldtäkt och hur den rättsliga prövningen ska gå till. Genom den debatt som förevarit har tankar och idéer kring begreppet våldtäkt som sådant uppkommit. Det övergripande syftet med denna uppsats är därför att närmare undersöka begreppet våldtäkt och dess innebörd över tiden. Uppsatsen avser att besvara om och i vilken utsträckning en förändring av betydelsen av begreppet våldtäkt kan sägas återspeglas i den svenska rättstillämpningen. Detta sker främst genom att analysera praxis och förarbeten.

Historiskt sett har våldtäktsbrottet genomgått stora förändringar avseende dess innebörd. Tittar man tillbaka i historien avsåg våldtäktsbrottet att bevara och skydda äktenskapet som institution och familjens ära samt förhindra att familjeegendom delades upp på grund av utomäktenskapliga barn. Detta skiljer sig avsevärt från idag då syftet är att skydda enskilda kvinnor och mäns sexuella integritet och självbestämmande.

Vid införandet av brottsbalken krävdes för att gärningen skulle bedömas som en våldtäkt att gärningsmannen med fysisk kraft misshandlat eller med sin kroppsvikt hämmat offrets rörelsefrihet eller uttalat hot som innefattade direkt risk för våld. Omständigheter så som att offret och förövaren haft en sexuell relation tidigare, att offret inte gjort tillräckligt motstånd samt att offret följt med i en okänd bil kunde leda till att övergreppet inte bedömdes som en våldtäkt.

För att en gärning ska bedömas som våldtäkt idag krävs det antingen våld eller hot om brottslig gärning eller att gärningsmannen utnyttjat att offret befunnit sig i en särskilt utsatt situation. Våldet kan vara av lindrigare karaktär och hotet behöver inte riktas direkt mot offret. En gärning kan bedömas som våldtäkt även om offret tagit initiativ, varit passiv eller om handlingen inte hade något sexuellt syfte. Våldtäkt idag är därmed ett väsentligt mera vidsträckt begrepp som omfattar många olika typer av gärningar.

Det är primärt genom en jämförelse av rättsfall under en längre period som man kan se den ändring av betydelsen för begreppet våldtäkt som har skett inom rättstillämpningen.

Förkortningar

bl.a.	Bland annat
BrB	Brottsbalk (1962:600)
HD	Högsta domstolen
m.fl.	Med flera
NJA	Nytt juridiskt arkiv
Prop.	Proposition
s.k.	Så kallat

1 Inledning

1.1 Allmänt

Sedan många år tillbaka pågår en debatt kring vad som ska omfattas inom straffansvaret för en våldtäkt. De senaste åren har diskussionerna främst handlat om kravet på tvång, som förutsättning för att en våldtäkt ska ägt rum, ska ersättas med bristande samtycke.¹ Med hänsyn till den debatt och de diskussioner som förevarit har mina tankar kring begreppet våldtäkt som sådant och om våldtäkt hade samma betydelse då som nu uppkommit. Vidare har inte några publikationer som specifikt behandlar begreppet våldtäkt och utvecklingen av begreppet givits ut under den period som denna uppsats omfattar. Uppsatsen fokuserar därför på att undersöka om och hur begreppet våldtäkt har förändrats över tiden.

1.2 Uppsatsens övergripande syfte

Det övergripande syftet är att närmare undersöka begreppet våldtäkt och dess innebörd över en viss period. Uppsatsen syftar på att så allsidigt som möjligt belysa begreppet våldtäkt på basis av praxis och förarbeten.

1.3 Frågeställning

Den frågeställning som den föreliggande uppsatsen ämnar besvara är, om och i vilken utsträckning en förändring av betydelsen begreppet våldtäkt har skett i den svenska rättstillämpningen.

¹ Jareborg och Friberg., Brotten mot person och förmögenhetsbrotten, 2011, s. 91.

1.4 Avgränsning

Då frågeställningen utgår från om och i vilken utsträckning en betydelseförändring avseende begreppet våldtäkt skett i rättstillämpningen samt på grund av uppsatsen omfång avgränsas uppsatsen till att, utöver gällande rätt, studera sju rättsfall samt förarbeten och lagstiftning som legat till grund för domstolarnas avgöranden i dessa rättsfall.

Rättsfallen är utvalda utefter relevans för ämnet. Avgöranden har valts ut där den tilltalade varit åtalad för våldtäkt och där en diskussion förts om övergreppet ska omfattas av straffansvaret för våldtäkt. För att undersöka innebörden av begreppet våldtäkt avgränsas även uppsatsen till förutsättningarna för att hamna inom straffansvaret för våldtäkt och därmed behandlas inte frågor kring beviskrav och bevisvärdering.

En avgränsning har skett i tiden och uppsatsen omfattar en tidsperiod på 50 år.

Eftersom syftet är att undersöka våldtäktsbegreppet som sådant utesluts vad som omfattas och har omfattats av begreppet grov och mindre grov våldtäkt.

1.5 Perspektiv och metod

För att undersöka begreppet våldtäkt och den betydelseförändring som skett anläggs ett rättsutvecklingsperspektiv och ett kritiskt perspektiv. Utöver det anläggs ett brottsofferperspektiv och analysen utgår därmed från brottsoffret.

Då uppsatsen utgår från svensk rätt har jag valt och tillämpa den traditionella *rättsdogmatiska* metoden. För att fastställa gällande och dåvarande rätt på området kommer därmed de erkända svenska rättskällorna analyseras. Detta kommer ske i enlighet med rättskälleläran där i första hand lagreglering kommer analyseras och där lagreglering är otillräcklig används förarbeten och för ytterligare klagörande används praxis och doktrin.²

² Korling och Zamboni, Mauro: Juridisk metodlära 2013, s. 21.

1.6 Forskningsläge

Nuvarande utformning av våldtäktsbrottet i lagstiftning och praxis har uppmärksammats i doktrin och har då framförallt behandlat frågan om kravet på tvång ska ersättas med ett krav på bristande samtycke samt har diskussioner förts kring beviskrav och bevisvärdering. Madeleine Leijonhufvud har i sin bok *Samtyckesutredningen – lagskydd för den sexuella integriteten* utrett frågan om samtyckesreglering samt har Peter Asp undersökt frågan i sin bok *Sex och samtycke*.

Vad gäller begreppet våldtäkt och dess innebörd över tiden har det inte kommit några publikationer som specifikt behandlar ämnet sedan brottsbalkens införande. På grund av detta förestår denna uppsats ha ett visst nyhetsvärde.

1.7 Material

Med syfte att studera den betydelseförändring som skett när det gäller begreppet våldtäkt används främst praxis och förarbeten.

1.8 Disposition

I avsnitt 2 presenteras en kort bakgrund till våldtäktsbrottets innebörd och kriminaliseringens syfte. Under avsnitt 3 redogörs för rekvisiten för straffansvar för våldtäkt enligt gällande rätt.

Avsnitt 4, som utgör den mest omfattande delen av uppsatsen, redogör för sju rättsfall i kronologisk ordning i syfte att undersöka begreppet våldtäkt och dess innebörd över tiden. Under varje rättsfall behandlas först fakta i målet, sedan dåvarande lagstiftning och därefter domstolens bedömning. Varje rättsfallsredogörelse avslutas med sammanfattning och kommentar.

Uppsatsen avslutas med en analys där en jämförelse av rättsfallen görs för att undersöka om och i vilken utsträckning en betydelseförändring av begreppet våldtäkt har skett i den svenska rättstillämpningen.

2 Bakgrund

Det finns inget brott som genomgått en så stor utveckling som sexualbrotten gjort genom tiderna. Utgångspunkten i gällande rätt är att skydda enskilda kvinnor och mäns sexuella integritet och självbestämmande. Det är således offret som står i fokus för lagstiftningen. Men så har det inte alltid varit. Blickar vi tillbaka några århundranden var skyddssyftet att bevara och skydda äktenskapet som institution och därmed upprätthålla familjen men framförallt mannens ära. En man som våldtog en kvinna försummade det starka ideal som äktenskapet ansågs representera. Utomäktenskapliga sexuella relationer ledde till utomäktenskapliga barn som gjorde anspråk på familjeegendomen.³ Våldtäktsbrottet syfte var således att säkra att faderskap och fortplantning skedde inom familjen.⁴

Kriminaliseringen av våldtäkt gav inte skydd till alla kvinnor som utsatts för övergrepp utan endast de ”ärbara”. En kvinna som var prostituerad eller som hade visat den minsta antydning att hon var intresserad av sexuellt umgänge med någon som hon inte var gift med omfattades inte av den dåvarande våldtäktslagstiftningen.⁵

Vid införandet av brottsbalken år 1965 betonade lagstiftaren att våldtäktsbestämmelsen skyddssyfte var kvinnans sexuella integritet.⁶ Trots detta omfattades fram till 1998 endast vaginala samlag av våldtäktsbestämmelsen.⁷

Våldtäktsbrottet är i gällande rätt ett vidsträckt begrepp och omfattar flera typer av allvarliga och ofrivilliga sexuella handlingar. En våldtäkt kan enligt 6 kap. 1 § BrB något förenklat sägas vara samlag eller sexuella handlingar jämförliga med samlag som den tilltalade förmår någon till genom misshandel, hot om brottslig gärning eller genom att den tilltalade otillbörligt utnyttjar en särskilt utsatt situation som offret befinner sig i.⁸

³ Berggren m.fl., Brottsbalken en kommentar, 2016, 6 kap. Om sexualbrott s. 1.

⁴ Leijonhufvud., Samtyckesutredningen Lagskydd för den sexuella integriteten, 2008, s. 24.

⁵ Ibid. s. 23.

⁶ Prop 1962:10 s. B 153.

⁷ Leijonhufvud, 2008, s. 23 ff.

⁸ Jareborg och Friberg., Brotten mot person och förmögenhetsbrotten, 2011, s. 89.

3 Gällande rätt

3.1 Våldtäktsbegreppet

Definition av våldtäkt återfinns i 6 kap. 1 § BrB och lyder:

Den som genom misshandel eller annars med våld eller genom hot om brottslig gärning tvingar en person till samlag eller till att företa eller tåla en annan sexuell handling som med hänsyn till kränkningens allvar är jämförlig med samlag, döms för våldtäkt till fängelse i lägst två och högst sex år

Detsamma gäller den som med en person genomför ett samlag eller en sexuell handling som enligt första stycket är jämförlig med samlag genom att otillbörligt utnyttja att personen på grund av medvetlöshet, sömn, allvarlig rädsla, berusning eller annan drogpåverkan, sjukdom, kroppsskada eller psykisk störning eller annars med hänsyn till omständigheterna befinner sig i en särskilt utsatt situation.⁹

3.2 Vilka typer av sexuella handlingar faller in under våldtäktsbegreppet

3.2.1 Samlag

Rekvisitet samlag innefattar endast vaginala samlag där parterna är av olika kön.¹⁰ Vid införandet av brottsbalken uttalades att det inte krävs ett fullbordat samlag utan att det tillräckligt att mannen och kvinnans könsdelar har berörts.¹¹ Detta bekräftades senare i NJA 1981 s. 253.¹²

3.2.2 Sexuell handling jämförlig med samlag

Förutom samlag innefattar våldtäktsbegreppet enligt 6 kap. 1 § BrB sexuella handlingar som med hänsyn till kränkningens allvar är jämförliga med samlag. Vid fastställandet kring om en handling ska anses vara en sexuell handling jämförlig med samlag, är det centrala inte vilken typ av sexuell handling som skett utan vilken grad av kränkning den sexuella handlingen medför. Innebär en sexuell handling en lika allvarlig kränkning som ett samlag så ska det anses vara en

⁹ 6 kap. 1 § Brottsbalk (1962:700).

¹⁰ Prop. 1962:10 s. B 153 och Prop. 1983/84:105 s. 17 f.

¹¹ Prop. 1962:10 s. B 153.

¹² NJA 1981:253 sid. 257.

sexuell handling jämförlig med samlag.¹³ Sexuella handlingar som kan anses vara en lika allvarlig kränkning är bland annat orala och anala samlag samt att föra in föremål, fingrar eller en knytnäve i en kvinnas underliv.¹⁴

3.3 Tvång och otillbörligt utnyttjande

3.3.1 Våld eller hot

För att straffansvar ska kunna utkrävas enligt 6 kap. 1 § 1st BrB krävs att den tilltalade genom tvång ”våld eller hot om brottslig gärning” förmår någon annan till en sexuell handling. Våldet eller hotet måste vara av sådant slag att det varit ett avgörande skäl för att gärningen möjliggjorts. Det är tillräckligt att våldet är av betvingande karaktär som att den tilltalade sårar på offrets ben eller med sin egen kroppsvikt utgöra ett hinder för att offret ska kunna röra på sig. Även lindrigare typer av våld som exempelvis att dra i offrets arm eller kläder omfattas.¹⁵ I doktrin har uttalats att det är tillräckligt att gärningsmannen fortsatt den sexuella handlingen när offret har motsatt sig det.¹⁶

Vad gäller hot är det också tillräckligt att det är av lindrigare slag. Detta innebär att det inte krävs ett hot om direkt våld. Det kan vara ett hot både mot person eller egendom och behöver inte riktas direkt mot offret. Ett hot om att skada någon till offret närstående omfattas sålunda. Ett hot behöver inte vara direkt uttalat utan hot kan anses föreligga på grund av den tilltalades agerande. Ett exempel på detta är om den tilltalade befinner sig på besök hos offret och personen låser dörren och därefter förändrar sitt sinnelag till aggressivt och närmar sig offret på ett sexuellt sätt.¹⁷

3.3.2 Otillbörligt utnyttjande av särskilt utsatt situation

Straffansvar kan även utkrävas genom att den tilltalade ”otillbörligt utnyttjar att personen på grund av medvetlöshet, sömn, allvarlig rädsla, berusning eller annan drogpåverkan, sjukdom,

¹³ Prop. 2012/13:111 s. 111.

¹⁴ Prop. 2004/05:45 s. 136.

¹⁵ Prop. 2004/05:45 s. 134 ff.

¹⁶ Asp, 2010, s. 58.

¹⁷ Prop. 2004/05:45 s. 134 ff.

kroppskada eller psykisk störning eller annars med hänsyn till omständigheterna befinner sig i en särskilt utsatt situation”¹⁸. Vid bedömningen av om en särskilt utsatt situation föreligger så ska hänsyn främst tas till om offret har haft möjlighet att skydda sin sexuella integritet och därmed undgå övergrepp. Det är dock viktigt att påpeka att det kan föreligga en särskilt utsatt situation även om offret inte helt saknar kapacitet att skydda sig eller styra över sitt beteende.

För att även fall av passivitet ska omfattas av våldtäktsparagrafen finns rekvisitet ”allvarlig rädsla”. Det väsentliga vid bedömningen är hur situationen har sett ut ur målsägandes perspektiv. För att rädslan ska anses som allvarlig krävs att den är kvalificerad. Det kan både handla om s.k. frozen fright situationer där offret har blivit lamslagen av skräck på grund av gärningsmannens beteende eller situationer där offret agerar medvetet passivt för att bli utsatt för så lite våld som möjligt.

6 kap 1 § 2st BrB används verbet ”genomför” för att markera att straffansvaret omfattar både de situationer där gärningsmannen har tagit initiativ till det sexuella umgänget som när målsägande varit initiativtagare.

En helhetsbedömning av förhållandena i det enskilda fallet bör ske vid fastställandet av om offret befinner sig i en särskild utsatt situation. Vid bedömningen kan både omständigheter som har med offrets person att göra och yttre omständigheter, så som att den tilltalade ger offret en massage och överrumplas av sexuell handling under massagen, vara relevant för bedömningen.

Utnyttjandet måste även vara otillbörligt. Detta för att utesluta sådana typer av sexuella handlingar som inte föranleder någon skada på den sexuella integriteten. Prövningen av om det är ett angrepp på den sexuella integriteten ska göras utifrån en bedömning i den enskilda situationen.¹⁹

3.4 Uppsåtskravet

För att en sexuell handling ska bedömas som våldtäkt krävs att gärningsmannen har uppsåt till utförandet av våldtäkten. Gärningsmannen måste helt enkelt förstått innebörden av sitt tillvägagångssätt. Därmed måste gärningsmannen haft uppsåt till det våld som utförs eller det

¹⁸ 6 kap. 1 § 2st Brottsbalk (1962:700).

¹⁹ Prop. 2012/13:111 s. 111 ff.

utnyttjande som skett av den särskilt utsatta situationen. Vidare måste gärningsmannen haft uppsåt till den sexuella handlingen och att den tvingats fram genom våldet eller genom att utnyttja en särskilt utsatt situation.²⁰

²⁰ Asp, 2010, s 178.

4 Våldtäktsbegreppet i praxis

I detta rättsfallskapitel är sju rättsfall utvalda utefter relevans för ämnet. Avgöranden har valts ut där tilltalad varit åtalad för våldtäkt och där en diskussion förts om övergreppet ska omfattas av straffansvaret för våldtäkt. I huvudsak består detta kapitel av rättsfall från HD och i förevarande fall ligger fokus på HD:s bedömning i och med dess prejudikatvärde. Ett undantag från detta har skett när det gäller NJA 1997 S. 538. I detta rättsfall stod tre män åtalade för flera våldtäkter på en kvinna och i andra hand för sexuellt utnyttjande. Tingsrätten dömde männen till sexuellt utnyttjande enligt 6 kap. 3 § 1st. Åklagaren och målsägande accepterade tingsrättens bedömning vilket ledde till att hovrätten och högsta domstolen endast hade möjlighet att pröva om förutsättningarna för sexuellt utnyttjande förelåg. För att tillgodose uppsatsen syfte ligger fokus på tingsrättens bedömning i ansvarsfrågan då det är i denna bedömning gränsdragningen mellan våldtäkt och sexuellt utnyttjande sker. Ett hovrättsfall är även utvalt för relevans till ämnet samt aktualitet. I RH 2014:32 menar tilltalad att han företagit den sexuella handlingen i sömnen. Denna typ av invändning är något som tagits upp allt mer i nyhetsrapporteringen men det finns inom detta område inga avgöranden från HD än så länge varför ett hovrättsfall valts ut.

4.1 NJA 1967 s. 637 Raggarbilsfallet

4.1.1 Fakta i målet

Händelsen skedde efter att målsägande tillsammans med en vän blivit upplockade av tilltalad och hans vänner i en bil. Målsägande hade uppgett att hon och den tilltalade hade träffats tidigare. Under bilfärden hade den tilltalade tafsat på målsäganden och hon hade då bett honom att upphöra med detta vilket han gjorde. Efter att bilen stannat hade den tilltalade enligt målsägande dragit ner henne i baksätet och målsägande hade då återigen avvisat honom och fått honom att gå ut från bilen för att prata honom till rätta. Efter att målsägande försäkrat sig om att den tilltalade inte skulle göra några mer närmanden satte sig båda i bilen igen. Den tilltalade hade då dragit ner målsägande igen, dragit ner hennes byxor och med sin kropp hindrat hennes rörelsefrihet. Den

tilltalade hade sedan fört in sina fingrar i målsägande könsorgan och varit mycket hårdhänt. Målsägande hade gjort motstånd och skrik. Målsägande menade att den tilltalade sedan utfört ett samlag mot hennes vilja, medan den tilltalade uppgav att han endast en kort stund haft sitt finger i målsägandes könsorgan och dragit fingret fram och tillbaka.

4.1.2 Dåvarande lagstiftning

Våldtäktsbrottet enligt dåvarande brottsbalken hade följande definition:

Tvingar man kvinna till samlag genom våld å henne eller genom hot om trängande fara, dömes för våldtäkt till fängelse, lägst två och högst tio år. Lika med våld anses att försätta kvinnan i vanmakt annat sådant tillstånd.

Är brottet med hänsyn till kvinnans förhållande till mannen eller eljest att anse som mindre grovt, dömes för våldförande till fängelse högst fyra år.²¹

För att uppfylla våldrekvisitet krävdes att gärningsmannen med fysisk kraft misshandlat eller hämmat offrets möjlighet att röra sig. För att ett hot skulle innebära trängande fara krävdes att hotet innefattade en direkt risk för våld som innebar fara för liv, hälsa eller betydelsefullt intresse. Enligt 6 kap. 1 § 2st BrB kunde en man dömas för våldförande som utgjorde en lägre grad av sexualbrott i jämförelse med våldtäkt. Vid beaktande om brottet skulle anses vara våldförande istället för våldtäkt skulle hänsyn tas till relationen mellan målsägande och tilltalad samt om brottet utifrån en helhetsbedömning kunde anses vara mindre grovt.²² Vid helhetsbedömningen om övergreppet kunde anses mindre grovt kunde flera faktorer ha betydelse, bl.a. om förövaren och offret tidigare haft en sexuell relation och hur kvinnan betett sig före övergreppet.²³ Det krävdes att tilltalad hade uppsåt till föreskrivna rekvisiten ovan.²⁴

4.1.3 Högsta Domstolens bedömning

HD utgick från målsägandens utsaga och ansåg det styrkt att den tilltalade med våld tvingat till sig samlag med målsäganden. Vid bedömningen om gärningen utgjorde våldtäkt konstaterade HD att hänsyn skulle tas till att bilfärden skedde under sådana omständigheter som gav tilltalade den uppfattningen att målsägande ville ha sexuellt umgänge med tilltalad. Omständigheter som domstolen menade möjliggjort en sådan uppfattning var att målsägande direkt godtagit

²¹ 6 kap. 1 § Brottsbalk (1962:700).

²² Prop. 1962:10 s. B 154 f.

²³ Prop 1983/84:105 s. 20.

²⁴ Prop 1962:10 s. A9.

erbjudandet att följa med i bilen trots att målsägande måste ha vetat om att det var en s.k. ”raggarbil”. Vidare ansåg domstolen att målsägande inte avvisat den tilltalade tillräckligt när han gjort närmanden under första delen av bilfärden i framsätet.

Med hänsyn taget till dessa omständigheter samt att det tvång som den tilltalade använt inte innehöll något hot eller misshandel ansåg HD att brottet inte kunde anses så grovt att det kunde omfattas inom straffansvaret för våldtäkt utan dömde den tilltalade till våldförande enligt 6 kap. 1 § 2st BrB.

4.1.4 Sammanfattning och kommentar

Sammanfattningsvis ansåg HD att övergreppet inte omfattades av straffansvaret för våldtäkt då målsägande genom att sätta sig en s.k. raggarbil möjliggjort en uppfattning hos tilltalad att hon ville ha sexuellt umgänge och att målsägande själv borde förstått vad hennes handlande innebar. Vidare ansåg HD att målsägande inte avvisat tilltalad tillräckligt trots att hon gjort motstånd och skriket.

Våldet var inte heller av det slag som krävdes för att uppfylla våldrekvisitet. Detta trots att HD ansåg det styrkt att tilltalad med våld tvingat till sig samlag. Vilket är anmärkningsvärt eftersom den tilltalade genom sin kroppsvikt utgjort ett hinder för målsägandes möjlighet till rörelse vilket enligt dåvarande lagstiftning räckte för att uppfylla våldrekvisitet.²⁵

Vidare är det anmärkningsvärt att målsägande till domstolen varit tvungen att berätta hur många personer hon hade haft samlag med innan gärningstillfället och hur många gånger.

Det kan konstateras att avgörande för om en våldtäkt har skett enligt HD är hur offret hade handlat och inte hur tilltalad hade handlat. HD:s resonemang bygger enligt min uppfattning på att det är offret som utsatt sig själv för övergreppet snarare än att offret blivit utsatt och att offret därmed får skylla sig själv. Detta trots att våldtäktsbestämmelsen skyddsintresse var att skydda kvinnans sexuella integritet.²⁶

²⁵ Se avsnitt 4.1.2.

²⁶ Prop. 1962:10 s. B 153.

4.2 NJA 1981 s. 253 Kräftfiskefärden

4.2.1 Fakta i målet

Händelseförloppet utspelade i en s.k. raggabil. Målsägande hade befunnit sig i en bil med den tilltalade och två andra män vars plan var att åka och fiska kräftor. Målsägande hade varit medveten om planen men åkte med i bilen med förhoppningen om att få skjuts hem efteråt. Målsägande och den tilltalade hade känt varandra sedan ett halvår, men hade aldrig haft något intimt förhållande. Den tilltalade hade under bilfärden sagt att han vill ligga samt slicka målsägande vilket hon hade avböjt. Efter att bilen hade stannat vid en parkeringsplats hade målsägande försökt ta sig ur bilen vilket den tilltalade förhindrat. Den tilltalade hade sedan försökt rycka av målsägandes kläder. Trots att målsägande hade försökt förhindra detta lyckades den tilltalade med sitt försök och i samband med det hade han gett henne ett slag i ansiktet. Målsägande hade på grund av detta blivit rädd och varit orolig att för att han skulle fortsätta slå henne om hon inte gjorde som han sade. Hon hade sedan själv tagit av sig trosorna på grund av rädsla och för att trosorna skulle vara hela när hon skulle springa därifrån.

Målsägande hade skrikit och bett den tilltalade att sluta. Målsägande uppgav att den tilltalade sedan han hade tagit av sig sina byxor lagt sig över målsägande. Målsägande var inte helt säker om det var den tilltalades könsorgan som var inne i hennes underliv eller hans fingrar men hon hade med säkerhet sagt att hans könsorgan varit i beröring med hennes. Den tilltalade påstod att hans könsorgan inte kommit i beröring med målsägandes då han inte hade någon erektion och därför hade försökt föra in sin penis i hennes könsorgan samtidigt som han höll om sin penis så att den inte kom i beröring med målsägandes underliv.

4.2.2 Dåvarande lagstiftning

Lagstiftning enligt ovan.²⁷

²⁷ Se avsnitt 4.1.2.

4.2.3 Högsta domstolens bedömning

HD konstaterade först att den tilltalades utsaga om att beröring av målsägandes könsorgan inte skett är högst osannolikt och därmed lämnas utan beaktande. Vid bedömning om brottet skulle anses vara våldtäkt menade HD att målsägandes deltagande i bilfärden eller hennes handlande inte på något sätt kunde bringa den tilltalade uppfattningen att hon ville ha sexuellt umgänge med honom. Domstolen förtydligade detta med tre omständigheter. Först och främst hade målsägande gjort motstånd när den tilltalade hade gjort närmanden. Målsägande hade även försökt ta sig ur bilen men hindrats av den tilltalade samt blivit livrädd efter att han slitit sönder hennes tröja och misshandlat henne och på grund av rädslan lagt ner sitt motstånd. Domstolen ansåg därför att det skett en allvarlig kränkning av målsägandes sexuella integritet och övergreppet bedömdes som våldtäkt enligt 6 kap. 1 § 1st BrB.

4.2.4 Sammanfattning och kommentar

Sammanfattningsvis ansåg HD att målsägandes deltagande i bilfärden inte kunde ingiva någon uppfattning om att hon ville ha sexuellt umgänge eftersom hon gjort motstånd och försökt ta sig ur bilen och att hon därvid blivit misshandlad. Det avgörande för om en våldtäkt har skett är även i detta fall offrets handlande. Offret hade i detta fall handlat på ett sådant sätt att övergreppet kunde utgöra en våldtäkt.

Avgörandet bekräftar att det inte krävs ett fullbordat samlag utan att det tillräckligt att mannen och kvinnans könsdelar har berörts.²⁸

4.3 NJA 1988 s. 40 Solariefallet

4.3.1 Fakta i målet

Händelsen utspelade sig på en träningsanläggning mellan en kund och ägaren träningsanläggningen. Parternas historier om händelseförloppet var oförenliga. Målsägande hade berättat att den tilltalade kommit fram till henne och velat visa anläggningens solarium. Väl inne i solariet hade den tilltalade erbjudit massage vilket målsägande godtagit. Den tilltalade hade till

²⁸ Prop. 1962:10 s. B 153.

en början masserat målsägande på bröstet och sedan fortsatt ner mot målsägandes könsorgan. Målsägande uppgav att den tilltalade kort därefter hade dragit av målsägandes kläder och lagt sig över henne och med sin kroppsvikt gjort det omöjligt för henne att ta sig därifrån. Den tilltalade hade sedan enligt målsägande dragit ner sin gyf, särat på målsägandes ben och sedan genomfört ett samlag. Målsägande menade att hon både verbalt och fysiskt visat att hon inte vill ha något sexuellt umgänge. Målsägande skrek dock aldrig då hon var rädd samt att hon tyckte situationen var pinsam. Den tilltalade hade inte uttalat några hot men hon uppfattade hans handlande som hotfullt. Han förnekade samlag och berättat att målsägande hade varit och tränat men att vare sig han eller målsägande varit inne i solariet under denna tidpunkt.

4.3.2 Dåvarande lagstiftning

Våldtäktsbrottet enligt dåvarande definition hade utvidgats enligt följande:

Den som tvingar annan till samlag eller därmed jämförlig sexuellt umgänge genom våld eller genom hot som innebär eller för den hotade framstår som trängande fara, döms för våldtäkt till fängelse, lägst och högst sex år. Lika med våld anses att försätta någon i vanmakt eller annat sådant tillstånd.²⁹

Våldtäktsbegreppet hade utvidgats till att även omfatta sexuellt umgänge. En handling ansågs vara jämförlig med samlag om den hade likartad prägel som ett vaginalt samlag och samtidigt innebar en grov kränkning av den sexuella integriteten. Vid denna bedömning var det av betydelse hur länge handlingen pågått och om handlingen inneburit smärta. En förutsättning för att handlingen skulle anses utgöra ”sexuellt umgänge” var att avsikten med handlingen var att framkalla gärningsmannens och offrets sexuella drift, eller endast någon av dem. Våldtäkt enligt dåvarande lagstiftning var ett könsneutralt begrepp, vilket innebar att homosexuella övergrepp och övergrepp av en kvinna mot en man omfattades. Vid bedömningen om våldtäkten skulle anses lindrig skulle inte längre någon hänsyn tas till relationen mellan parterna. Istället skulle hänsyn tas till vilken typ av våld eller hot och i vilken omfattning detta skett. Offrets beteende innan det sexuella övergreppet skulle inte ha någon betydelse.³⁰

²⁹ 6 kap. 1 § Brottsbalk (1962:700).

³⁰ Prop. 1983/84:105 s. 50 f.

4.3.3 Högsta domstolens bedömning

HD ansåg att det som talade emot våldtäkt, var att målsägande inte försökt ta sig därifrån när det fanns möjlighet. Målsägande hade till en början haft denna möjlighet då dörren var olåst och den tilltalade inte från början hindrat målsägandes rörelsefrihet. HD lade även vikt vid att målsägande inte skrikit efter hjälp, eftersom detta hade kunnat förhindra övergreppet då rummet var dåligt isolerat och människor befann sig utanför. HD poängterade att offret inte behöver försvara sig fysiskt så länge offret på annat sätt visat för den tilltalade att denne inte vill ha något sexuellt umgänge. HD lade stor vikt vid att en person inte kan och ska behöva förutse att ett sexuellt övergrepp ska ske vid vistelse på en träningsanläggning och att målsägande inte heller förutsåg att något sexuellt angrepp skulle ske.

Med hänvisning NJA 2 1984 s. 145 poängterade HD att vid bedömning om övergreppet faller in under straffansvaret för våldtäkt ska hänsyn tas till att lagstiftningen är uppbyggd utifrån att en parts ovilja till sexuellt umgänge ska ligga till grund för bedömningen. Den tilltalade måste utifrån målsägandes agerande förstått eller i vart fall borde förstått att målsägande motsatte sig det sexuella umgänget. HD bedömde gärningen som åldtäkt enligt 6 kap. 1 § BrB.

4.3.4 Sammanfattning och kommentar

HD:s diskussion grundade sig till stor del kring om målsägande hade kunnat förhindra övergreppet och om övergreppet i så fall inte kunde falla inom straffansvaret för våldtäkt. Någon diskussion kring om målsägandes handlande innan övergreppet kunde gett bilden av hon ville ha sexuellt umgänge skedde inte. Istället konstaterade HD att lagstiftningen är uppbyggd utifrån att en parts ovilja till sexuellt umgänge alltid ska accepteras.

4.4 NJA 1997 s. 538 Södertäljefallet

4.4.1 Fakta i målet

Händelsen utspelade sig på två parkeringar och i en lägenhet. De tre tilltalade hade medgett att de hade haft samlag med målsägande men bestred åtalet eftersom de menade att samlagen hade varit frivilliga och inget våld hade använts. Målsägande hade uppgett i tingsrätten att efter att hon

blivit utslängd från en restaurang hade blivit erbjuden skjuts hem av den tilltalade vilket hon accepterat. I bilen hade de två andra tilltalade befunnit sig. Därefter hade de tilltalade på två parkeringsplatser och i en lägenhet mot målsägandes vilja tvingat till sig samlag med målsägande. Målsägande hade uppgett att de tilltalade varit mycket aggressiva och våldsamma och att hon därför inte vågat göra mer motstånd än att hålla ihop benen och säga att hon inte ville ha något sexuellt umgänge med männen. Målsägande hade under gärningstillfället varit berusad och känt sig borta i huvudet men minnesbilderna är förhållandevis klara.

4.4.2 Dåvarande lagstiftning

Lagstiftning enligt ovan.³¹

4.4.3 Tingsrättens bedömning

Tingsrätten konstaterade, utan närmare förklaring varför, att det inte kunde anses utrett att de tilltalade använt det våld som åklagaren påstått och som krävdes för att en gärning skulle omfattas av straffansvaret för våldtäkt.

Utifrån vittnesuppgifter angående målsägandes berusningsgrad och rapport från Statens Rättskemiska Laboratorium, som fastställde en promillegrad om två promille under gärningstillfället, ansåg tingsrätten det klarlagt att målsägande varit synnerligen berusad under gärningstillfället.

Tingsrätten ansåg att målsägande på grund av berusning inte tydligt visat att hon motsatte sig det sexuella umgänget och att de tilltalade därmed kan ha uppfattat det som att målsägande samtyckt till samlagen. Om inte de tilltalade uppfattat att målsägande motsatte sig den sexuella samvaron kunde de inte heller haft uppsåt till de sexuella övergreppen. Eftersom det krävdes våld eller hot om brottslig gärning samt uppsåt till det sexuella övergreppet menade domstolen att de tilltalade inte kunde fällas för våldtäkt.

Domstolen konstaterade att målsägande på grund av kraftig berusning och rädsla befunnit sig i ett ”hjälpöst tillstånd” och att detta tillstånd hindrat målsägande från att visa att hon motsätter sig sexuellt umgänge med de tilltalade. Detta menade tingsrätten att de tilltalade måste ha insett

³¹ Se avsnitt 4.3.2.

och utnyttjat och att det sexuella umgänget därför var att betrakta som sexuellt utnyttjande enligt 6 kap. 3 § BrB.

4.4.4 Sammanfattning och kommentar

Tingsrätten framhöll att målsägande inte tillräckligt tydligt visat att hon motsatt sig det sexuella umgänget. Trots att målsägande sagt upprepade gånger att hon inte ville ha något sexuellt umgänge, försökt hålla ihop benen samt varit för rädd för att göra motstånd så ansåg domstolen att de tilltalade inte fått tillräckligt tydliga signaler på att hon motsatte sig det sexuella umgänget. Tingsrätten markerade därmed tydligt att ett nej inte är tillräckligt för att handlingen ska omfattas av straffansvaret för våldtäkt. Åklagaren och målsägande accepterade tingsrättens bedömning vilket ledde till att hovrätten och högsta domstolen endast hade möjlighet att pröva om förutsättningarna för sexuellt utnyttjande förelåg.

4.5 NJA 2008 s. 482 Övernattningsfallet

4.5.1 Fakta i målet

Händelsen utspelade sig hemma hos målsägande där den tilltalade och hans vän sov över. Målsägande hade gått och lagt sig i ett avskilt rum och den tilltalade med vän hade gått och lagt sig i gästrummet. Målsägande hade sedan enligt egen utsaga vaknat av smärtor i underlivet och har därefter märkt att den tilltalade haft flera fingrar i hennes underliv. Hon hade därefter sagt till den tilltalade att ”så där gör man inte” upphört med handlandet. Därefter hade målsägande kört ut den tilltalade med vän från lägenheten. Den tilltalade menade att han inte legat bredvid målsägande under natten och inte heller haft sina fingrar i hennes könsorgan utan han somnat i gästrummet och vaknat lite senare och tagit sig hem frivilligt med sin vän på grund av att det var kallt i rummet.

4.5.2 Dåvarande lagstiftning

Våldtäktsbrottet enligt dåvarande definition hade följande lydelse:

Den som genom våld eller genom hot som innebär eller för den hotade framstår som trängande fara tvingar någon annan till samlag eller till annat sexuellt umgänge, om gärningen med hänsyn till kränkningens art och

omständigheterna i övrigt är jämförlig med påtvingat samlag, döms för våldtäkt till fängelse, lägst två och högst sex år. Med våld jämställs att försätta någon i vanmakt eller annat sådant tillstånd.

Detsamma gäller den som med en person genomför ett samlag eller en sexuell handling som enligt första stycket är jämförlig med samlag genom att otillbörligt utnyttja att personen på grund av medvetlöshet, sömn, berusning eller annan drogpåverkan, sjukdom, kroppsskada eller psykisk störning eller annars med hänsyn till omständigheter befinner sig i ett hjälplöst tillstånd.³²

Våldtäktsbegreppet hade nu utvidgats till att omfatta handlingar som innebar en liknande grad av kränkning som ett ofrivilligt samlag samt omfattade också s.k. utnyttjandefall. Ett hjälplöst tillstånd ansågs föreligga när offret inte hade möjlighet att försvara sig eller hade kapacitet att behärska sitt beteende och oavsett om gärningsmannen eller offret varit initiativtagare. När det gäller offrets förmåga att försvara sig var det tillräckligt att offret upplevde det som omöjligt att försvara sig utifrån situationen.³³

4.5.3 Högsta Domstolens bedömning

HD ansåg det utrett att den tilltalade hade fört in sina fingrar i målsägandes könsorgan medan hon sov och att tilltalad avbrutit den sexuella handlingen när målsägande vaknat och motsatt sig handlingen. HD påpekade att eftersom målsägande hade sovit så befann hon sig i ett hjälplöst tillstånd och att tilltalads handlande måste anses vara en sexuell handling som skett genom att just utnyttja detta tillstånd. Det som ansågs vara avgörande för om handlingen skulle klassas som våldtäkt var dock om handlingen ansågs vara en sådan kränkning att den var jämförlig med samlag. Domstolen poängterade att våldtäktsparagrafen omfattade endast de allvarligaste sexuella kränkningarna men att sexuella övergrepp genom ofrivilliga samlag eller något annan typ av inträngande bör i de flesta fall anses vara en allvarlig sexuell kränkning. Målsägande hade upplevt en påtvingad betydelsefull penetrering av hennes könsorgan som måste kunna jämföras med den kränkning som ett ofrivilligt samlag frambringar, detta även om handlingen inte varit långvarig och tilltalade slutat när målsägande vaknat och sagt ifrån. Gärningen var därför att bedöma som en våldtäkt enligt 6 kap. 1 § 2st BrB.

³² 6 kap. 1 § Brottsbalk (1962:700).

³³ Prop. 2004/05:45 s. 134 ff.

4.5.4 Sammanfattning och kommentar

Vid fastställandet om en våldtäkt skulle anses ha skett konstaterade HD att det berodde på vilken art av kränkning handlingen kunde anses utgöra utifrån omständigheterna i det enskilda fallet. HD ansåg att en påtvingad kortvarig penetrering som avslutats när offret motsatt sig måste anses kunna jämföras med den kränkning ett påtvingat samlag frambringar. En gärningsman kan därmed omfattas av straffansvaret för våldtäkt även om denne avslutat sitt handlande när offret motsatt sig om offret befunnit sig i ett hjälplöst tillstånd.

Rättsfallet visar därmed tydligt att det är kränkningen av den sexuella integriteten som står i fokus vid bedömning om en våldtäkt skett och inte hur målsägande handlat eller vilken typ av sexuell handling som skett.

4.6 NJA 2013 s. 548 Otrohetskontrollfallet

4.6.1 Fakta i målet

Händelsen utspelade sig hemma hos målsägande och den tilltalade, som vid gärningstillfället var ett par. Den tilltalade hade puttat ner målsägande på sängen och särat på hennes ben samt fört upp sina fingrar i hennes könsorgan. Under tiden hade tilltalad uttalat hot om att målsägande skulle skadas. Enligt målsäganden hade händelseförloppet skett mot hennes vilja. Enligt den tilltalade hade han bett målsägande lägga sig på sängen, vilket hon gjorde frivilligt och han hade inte fört in några fingrar utan endast eftersökt sädesvätska. Både den tilltalade och målsägande hade uttalat att händelsen skett för att den tilltalade skulle kontrollera om målsägande varit otrogen.

4.6.2 Dåvarande lagstiftning

Gällande rätt.³⁴

³⁴ Se avsnitt 3.1.

4.6.3 Högsta domstolens bedömning

Hovrätten hade funnit det styrkt att den tilltalade för att kontrollera om målsägande varit otrogen puttat ner målsägande i sängen och genom tvång fört upp sina fingrar i målsägandes underliv samt uttalat hot. Frågan blev därför enligt HD om handlingen ansågs vara en ”sexuell handling”. HD uttalade att ”sexuell handling” omfattar handlingar som har en tydlig sexuell karaktär och handlingar som syftar till att kränka offrets sexuella integritet. Därefter konstaterade HD att ett ofrivilligt införande av fingrar i någons underliv alltid är ägnad att kränka offrets sexuella integritet och att det därmed är utan betydelse att den tilltalade inte hade något sexuellt syfte med sitt handlande. Gärningen bedömdes därmed innefatta straffansvaret för våldtäkt enligt 6 kap. 1 § BrB.

4.6.4 Sammanfattning och kommentar

Kärnfrågan är enligt HD om en sexuell handling utförts. HD konstaterar att utan samtycke, föra in fingrar, i underlivet alltid är ägnad att kränka offrets sexuella integritet och att det därmed är en sexuell handling. Rättsfallet visar att en våldtäkt kan anses föreligga oavsett om gärningsmannen handlat för att framkalla sin eller offrets sexuella drift.

4.7 RH 2014:32 Sexsomniafallet

4.7.1 Fakta i målet

Händelsen utspelar sig hos målsägande. Målsägande och den tilltalade hade fått kontakt och lärt känna varandra på ett chattforum. De träffades för första gången kvällen då övergreppet skedde. Den tilltalade hade kommit hem till målsägande. De hade gått och lagt sig i samma säng och båda hade uppgett att de inte hade någon fysisk eller sexuellt kontakt innan de somnat. Den tilltalade uppgav att han därefter sov och inte minns någonting. Målsägande uppgav att hon vaknat på magen av att fingrar hade rört sig i hennes underliv. Därefter hade den tilltalade vänt om henne till höger sida och gett henne en puss på axeln. Hon kände då vad hon trodde var hans ollon mot hennes rumpa. Hon hade inte vågat säga något efter att hon vaknat och låg tyst tills han slutade och vände sig om. Efter att han vänt sig om och slutat röra sig så har målsägande

lämnat sängen och dragit på sig trosorna som kändes blöta. Den tilltalade förnekade brott eftersom han på grund av sömn saknat uppsåt till sitt handlande.

4.7.2 Dåvarande lagstiftning

Gällande rätt.³⁵

4.7.3 Hovrättens bedömning

Hovrätten fann det klarlagt att den tilltalade hade trängt in med fingrar och penis i målsägandes underliv samt tryckt sin penis mot målsägandes rumpa. Eftersom målsägande sov under största delen av händelseförloppet ansågs det klarlagt att hon befann sig i en särskilt utsatt situation enligt 6 kap. 1 § 2st BrB. Eftersom den tilltalade hävdade att han inte varit vid medvetande och först vaknat när poliserna kommit var det möjligt att den tilltalade inte hade något uppsåt till sitt handlande. Hovrätten konstaterade att avgörande för om handlingen skulle omfattas av straffansvaret för våldtäkt är därför om den tilltalade varit vid medvetande och därmed otillbörligt utnyttjat att målsägande befann sig i en särskilt utsatt situation. Hovrätten konstaterade att det inte fanns något i målsägandes berättelse som utvisar om den tilltalade varit vid medvetande eller inte. Detta eftersom målsägande inte vaknat förrän samlaget var genomfört och således inte kunde återge händelseförloppet i detalj. Vid en helhetsbedömning av utredningen så var inte den tilltalandes invändning om att han skulle sovit när det sexuella övergreppet skett orimlig och kunde därför inte lämnas utan avseende. Det krävdes därför att åklagaren skulle motbevisat att den tilltalade varit medveten under händelseförloppet för att det ska vara styrkt att den tilltalade haft uppsåt till gärningen vilket inte skett. Hovrätten ogillade därmed åtalet.

4.7.4 Sammanfattning och kommentar

Frågan som var av avgörande betydelse för om handlingen skulle anses utgöra en våldtäkt var om den tilltalade varit tillräckligt medveten som sitt handlande. Trots att det inte fanns något som särskilt talade för att den tilltalade befunnit sig i sovande tillstånd ansåg hovrätten att invändningen inte var orimlig och därmed inte kunde lämnas utan avseende.

³⁵ Se avsnitt 3.

Hovrättens avgörande visar att det utan några egentliga bevis är möjligt att hävda att gärningen företagits i sömnen och därmed falla utanför straffansvaret för en våldtäkt.

5 Analys

Den frågeställning som den föreliggande uppsatsen ämnar besvara är, om och i vilken utsträckning en betydelseförändring av begreppet våldtäkt kan sägas återspeglas i den svenska rättstillämpningen. Utifrån de sju rättsfall som undersökts ovan kan det till en början konstateras att en betydelseförändring avseende begreppet våldtäkt har skett i rättstillämpningen. I vilken utsträckning det skett ska utifrån en jämförelse av rättsfallen diskuteras nedan.

Vid en jämförelse av NJA 1967 s. 637 Raggarbilsfallet och NJA 1981 s. 253 Kräfftisikefärden där händelseförloppen är någorlunda lika och samma lagstiftning tillämpades kom HD fram till olika slutsatser avseende om gärningarna ansågs utgöra våldtäkt. I de båda rättsfallen diskuterar HD liknande omständigheter som skulle tala för eller emot att gärningen var att bedöma som en våldtäkt. De huvudsakliga frågorna var om målsägandes handlande och deltagande i bilfärden kunde ingiva den tilltalade uppfattningen att målsäganden ville ha sexuellt umgänge samt om målsägande genom att sätta sig i bilen borde insett vad hon gick med på. Trots att det inte är någon större skillnad på hur offren handlat och motsatt sig det sexuella umgänget i de båda fallen ansågs endast övergreppet i NJA 1981 s. 253 Kräfftisikefärden utgöra en våldtäkt. I NJA 1967 s. 637 Raggarbilsfallet ansåg domstolen att målsägande varit medvällande till gärningen och att det därmed inte kunde bedömas som en våldtäkt.

Även om det är samma faktorer som påverkar bedömningen i de båda fallen så menar rättstillämparen i det senare fallet att samma typ av handlande inte kunde utgöra något giltigt samtycke eller medvällande. Det kan därmed konstateras att rättstillämparen i det senare fallet ändrat inställning gällande hur mycket motstånd som krävs och vad som kan ingiva en uppfattning om samtycke. NJA 1981 s. 253 återspeglar därmed en förändring gällande hur målsägande kan handla för att gärningen ska utgöra en våldtäkt.

I NJA 1988 s. 40 Solariefallet hade målsägandes handlande före övergreppet inte någon betydelse för om gärningen skulle utgöra en våldtäkt. Detta återspeglade också lagstiftarens syn på vad som skulle beaktas vid bedömningen av om gärningen skulle utgöra en våldtäkt.³⁶

En skillnad mellan tidigare rättsfall och NJA 1988 s. 40 Solariefallet var att HD poängterade att offret faktiskt inte behöver göra något fysiskt motstånd utan att det räcker att offret på annat sätt visat att denne motsätter sig det sexuella umgänget. Istället konstaterade domstolen att lagstiftningen är uppbyggd utifrån att en parts ovilja till sexuellt umgänge alltid ska efterföljas. Att något fysiskt motstånd inte behöver ha skett och att det är en parts ovilja till sexuellt umgänge som ska stå i fokus för bedömningen visar på en utvidgning av begreppet våldtäkt.

Att lagstiftningen är uppbyggd utifrån att en parts ovilja till sexuellt umgänge alltid ska efterföljas är något som inte återspeglas i NJA 1997 s. 538 Södertäljefallet. Målsägande hade upprepade gånger sagt att hon inte vill ha något sexuellt umgänge och försökt hålla ihop benen. Trots detta ansåg tingsrätten att de tilltalade inte fått tillräckligt tydliga signaler att hon motsatte sig samlagen, vilket tyder på en syn där ett nej inte är tillräckligt för att övergrepp ska bedömas som en våldtäkt. Den utvidgning av begreppet våldtäkt som återspeglas i NJA 1988 s. 40 Solariefallet kan anses ha inskränkts i NJA 1997. 538 Södertäljefallet.

I NJA 2008 s. 482 ligger fokus i bedömningen kring vilken art av kränkning den sexuella handlingen utifrån omständigheterna i det enskilda fallet kunde anses utgöra. HD underströk att ofrivilliga samlag eller andra typer av inträngande bör i de flesta fall anses vara en allvarlig sexuell kränkning och våldtäktsparagrafen omfattar de allvarligaste sexuella kränkningarna. Rättstillämparen poängterar därmed att ett ofrivilligt samlag eller inträngande bör bedömas som en våldtäkt.

Att en handling som inte har till avsikt att framkalla den tilltalades eller offrets sexuella drift kan utgöra en sexuell handling om den kränker offrets sexuella integritet slogs fast i NJA 2013 s. 548. Detta avgörande bekräftar att det är kränkningen av den sexuella integriteten som är avgörande för om handlingen ska bedömas som en våldtäkt och inte vad den tilltalade haft för syfte med handlingen.

³⁶ Se avsnitt 4.3.2.

I RH 2014:32 Sexsommifallet var kärnfrågan om tilltalade varit tillräckligt medveten för att kunnat haft uppsåt till sitt handlande. Fallet återspeglar inte någon egentlig betydelseförändring gällande begreppet våldtäkt eftersom kravet uppsåt varit en förutsättning för att omfattas inom straffansvaret för våldtäkt sedan brottsbalkens tillkomst.³⁷

Efter att undersökt förevarande rättsfall och förarbeten kan slutsatsen dras att det skett stora förändringar kring vilka gärningar som bedöms som våldtäkt. Från en föreställning hos rättstillämparen där offret fick skylla sig själv som utsatt sig för situationen och därmed ansågs medvållande till en föreställning där det är gärningsmannen som utsätter offret för en allvarlig kränkning av den sexuella integriteten oavsett om denna haft något sexuellt syfte. Något som är anmärkningsvärt med denna betydelseförändring är att det redan vid brottsbalkens tillkomst 1965 förespråkades att våldtäktsbrottets skyddssyfte var att skydda kvinnans sexuella integritet mot övergrepp.³⁸

För att handling ska bedömas som en våldtäkt idag krävs det inte våld och offret kan agerat passivt. Utgångspunkten idag vid avgörande om våldtäkt skett är istället om det finns ett giltigt samtycke. Begreppet våldtäkt har därmed ändrat betydelse från att innefatta våld, motstånd och ett sexuellt syfte till ett mer vidsträckt begrepp där kränkningen av den sexuella integriteten och sexuellt självbestämmande står i fokus.

³⁷ Se avsnitt 4.1.2.

³⁸ Se avsnitt 4.1.4.

Käll- och litteraturförteckning

Offentligt tryck

Prop. 1962:10. *Med förslag till brottsbalk.*

Prop. 1983/84:105. *Om ändring i brottsbalken m.m. (sexualbrott).*

Prop. 2004/05:45. *En ny sexualbrottslagstiftning.*

Prop. 2012/13:111. *En skärpt sexualbrottslagstiftning.*

Litteratur

Asp, Peter: *Sex och Samtycke*, första upplagan, Iustus Förlag, Uppsala, 2010.

Holmqvist, Lena m.fl.: *Brottsbalken En kommentar*, åttonde upplagan, Nordstedts Juridik, Stockholm, 2016.

Jareborg, Nils, Friberg, Sandra: *Brotten mot person och förmögenhetsbrotten*, andra upplagan, Iustus Förlag, Uppsala, 2011.

Korling, Fredric, Zamboni, Mauro: *Juridisk metodlära*, första upplagan, Studentlitteratur, Lund, 2013.

Leijonhufvud, Madeleine: *Samtyckeutredningen Lagskydd för den sexuella integriteten*, Thomson Förlag, Stockholm, 2008.

Rättsfallsförteckning

Mål från Högsta domstolen

NJA 1967 s. 637.

NJA 1981 s. 253.

NJA 1988 s. 40.

NJA 1997 s. 538.

NJA 2008 s. 482.

NJA 2013 s. 548.

Mål från Hovrätten

RH 2014:32.